

וילך ב

ספר תורה! והרי זהו חידוש מיוחד יותר מאשר „ריחן שם ישראל – בלב אחד“⁵ – כאן זוהי עשייה אחת.

וזאת בנוסף לכך שבני ישראל היו טרודים באבלו של משה במשך שלושים יום⁶. ולאחר מכן, בעשרה בניסן⁷, עברו ישראל את הירדן, ולפני כן היו מספר הכנות לכך⁸ –

ויש להעיר, שכדי לכתוב ספרי תורה רבים כל כך – יותר מששים רבוא! – יש צורך בכמות עצומה של יריעות קלף, אשר הכרחי שתהיינה „מן המותר בפיו“⁹, דיו וכדומה, וההכנה של כל הפרטים הללו דורשת זמן רב וטרדה רבה וכו'. ובנוסף לכך אין לומר, שכל אחד מהם יכול היה לכתוב בעצמו ספר תורה¹⁰, כפי שרואים במציאות כיום, שרק מעט אנשים מוכשרים להיות סופרים-אומנים ולכתוב ספרי תורה.

א. „ועתה כתבו לכם...“

אחת המצוות שבני ישראל נצטוו עליהן בסיום ארבעים השנים במדבר, ובסמוך מאד לפטירת משה (ולפחות בסמוך ליום פטירתו), היא מצות כתיבת ספר תורה. כנלמד מן הפסוק¹ „ועתה כתבו לכם את השירה הזאת“, ש„מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו“².

כיון שהציווי „ועתה כתבו לכם את השירה...“ נאמר כהכנה לכניסה לארץ – „כי אביאנו אל האדמה... וענתה השירה הזאת...“³ – הרי מובן, שכל יהודי צריך היה לקיים מיד ציווי זה ולכתוב ספר תורה לעצמו.

ותמוה: הציווי „ועתה כתבו...“ נאמר לישראל ביום פטירת משה, ו' אדר⁴ – ואין מוזכר בשום מקום, שביום אחד ישתדלו יותר ממששים רבוא יהודים לעבד עורות וכו' ולכתוב, או לפחות להתחיל^{4*} בכתיבה חלקית, של

דועתה כתבו גו') לסיים כתיבת ס"ת קודם כניסתם לארץ (משא"כ ס"ת שכתב משה דלקמן ס"ב) – מ"מ, הרי לא מצינו מוזכר אשר ששים ויבוא אנשים התחילו בכתיבת ספרי תורה (עכ"פ בהכנות לזה –) תומ"י.

(5) פרש"י יתרו יט, ב (ממכילתא שם).
 (6) ברכה לד, ת.
 (7) יהושע ד, יט.
 (8) ראה יהושע א, יא. שם ג, ג ואילך.
 (9) ראה שבת ק"ח, א. מס' סופרים בתחלתה. טושו"ע יו"ד ר"ס רע"א.
 (10) להעיר מראב"ע פרשתנו כאן.

(1) פרשתנו לא, יט.

(2) ל' הרמב"ם הל' ס"ת פ"ז ה"א. ועד"ו בסהמ"צ מ"ע יח. והוא ע"פ סנה' כא, ב.
 (3) לא, כ"בא. ולהעיר מאשכול ריש הל' ס"ת (וראה תוס' ור"ן נדרים לה, א. שו"ת הת"ס יו"ד סרנ"ד. ועוד) שהלימוד מפסוק דילן שמצוה לכתוב ס"ת, הוא מזה שהשירה היא „לעד“ ע"ש. (4) כהתחלת הפרשה (לא, ב) ובפרש"י שם.
 (4*) כי אף את"ל שאין הכרח (מצד הציווי

ובמיוחד באופן של „התנאה לפניו” – בקלף, דיו, קולמוס וכתב נאה¹¹ – הרי מלכתחילה אפשרי הדבר, לגבי רוב האנשים, רק על ידי שליח¹².

ג. ביום אחד – רק סיום הכתיבה

בדומה לכך מתעוררת שאלה על דברי חז”ל¹³, שביום פטירתו כתב משה רבינו „ג”ג תורות, י”ב ל”ב שבטים, ואחר הניח בארון”. והרי, לכאורה: כיצד אפשרי¹⁴ לכתוב שלשה עשר ספרי תורה ביום אחד?!

על כך אומרים המפרשים¹⁵, שבאותו יום משה רבינו רק סיים את כתיבת ספרי התורה^{15*}. כי באופן כללי „כל מה

11 שבת קלג, ב.

12 ראה לקו”ש [המתורגם] חכ”ג ע’ 19 ואילך,

וש”ג.

13 דב”ר פרשתנו פ”ט, ט. פסיקתא דר”כ פ’ ואת הברכה. מדרש תהלים עה”פ ז, א. ועוד.

הוא בהקדמת הרמב”ם לפיה”מ (ולס’ היד). ועוד.

14 להעיר מבי”ב יד, א ובפרש”י ד”ה דילמא

שם.

15 פ”י מהרז”ו לדב”ר שם. – ובשו”ת חת”ס

(ח”ו סכ”ט) בשם השל”ה כתב (לתרץ איך כתב

משה ביום פטירתו שהי’ בשבת), שמשה כתב

הס”ת בהשבעת הקולמוס. וראה גם צרור המור

ס”פ עה”פ עד תומם. וצע”ג שעפ”ז – ס”ת

הכתובה בנס כשרה ולכתחילה. – ולהעיר מדברי

הצ”צ בנוגע למהירות כתיבת אדמו”ר האמצעי (ס’

השיחות תש”ב ע’ 122. התמים ח”ב ע’ עח”ט)

ואכ”מ.

15* אבל להעיר שבהקדמת הרמב”ם לס’ היד

מפורש: כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות

ששמע ביום אחד כתב, וכן בכל יום, ולא היה חסר בכל התורה רק הסיום מפרשיות אחרונות.”

בהמשך לכך ניתן להוסיף ולומר אפילו לגבי הפרשות שמ”נצבים” ואילך, שכשם שאנו רואים שמשה כתב „וימת משה” (על שם העתיד?)¹⁶ כך הוא יכול היה לכתוב את הפרשות הללו, או את רובן, לפחות, בימים שלפני הסתלקותו, למרות שמוכן שהוא לא אמר אותן לישראל לפני יום הסתלקותו.

ובאופן דומה ניתן היה, לכאורה, להשיב גם לגבי כל ישראל – בהתאם לדברי הרמב”ם¹⁷ על סדר הלימוד של בני ישראל במדבר, שלאחר שהם שמעו ממשה ואהרן וכו’ את המצוה והלכותיה, הם כתבו את „המצוה ההיא במגילות”, שמהן הם נהגו ללמוד לאחר מכן.

יוצא מכך, שבמשך ארבעים השנים במדבר היו כתובות אצל ישראל רוב פרשיות התורה, „ולא היה חסר .. רק הסיום מפרשיות אחרונות.”

ולכן אפשר לומר, שלאחר הציווי „ועתה כתבו לכם...”, כל יהודי

בכתב ידו. וכן בהקדמתו לפיה”מ שם: וכשהי’ לפני מותו החל לכתוב התורה בספרים (וראה תרגום קאפח שם).

16 ראה בי”ב טו, א. פרש”י ברכה לד, ה.

17 בהקדמתו לפיה”מ בתחלתה ד”ה דע (וראה

תרגום קאפח שם).

(ב) בכלל, יש לברר, אם הרמב"ם מתכוון לומר, שכל אחד ואחד מישראל – כל „בר חיובא“ – נהג לכתוב בעצמו במגילות את כל פרשיות התורה²² במשך ארבעים השנים. ובמיוחד משום שחלק נכבד מן הנכנסים לארץ ישראל נולדו במדבר.

(ג) ועיקר: בדברי חז"ל²³ נאמר רק, כדלעיל, שמשה כתב שלשה עשר ספרי תורה.

אם כל החייב במצוות שבאותו דור היה כותב, לאחר הציווי של „ועתה כתבו לכם...“, „ספר תורה לעצמו“ – צריך היה ענין זה, לכאורה, להיות מוזכר בדברי חז"ל, כדלעיל. מכך שחז"ל מדברים רק אודות שלשה עשר ספרי תורה, מובן שלא היה אז ארוע יוצא דופן כל כך – שבאותו זמן הסתיימה כתיבתם של יותר מששים רבוא ספרי תורה, אפילו – שהתחילו לכתוב ספרי תורה רבים כל כך²⁴.

ד. המצוה בימינו – ספרי קודש ללימוד

כדי להבין זאת יש להקדים ולציין את התמיהה המפורסמת: אם מצות

רק סיים את כתיבת ספר התורה שלו¹⁸.

ג. ספר תורה – לכל אחד מבני ישראל במדבר!

אך תירוץ זה דחוק ביותר, כי:

(א) תירוץ זה מתאים רק לפי הדעה¹⁹ ש„תורה מגילה מגילה ניתנה“, ואף לפי הדעה¹⁹, „תורה חתומה ניתנה“ – כפי שמפרשים אותה בעלי ה„תוספות“²⁰, שהכוונה היא „שעל הסדר נכתבה“.

כלומר, „על הסדר“ שבו מופיעות הפרשיות בתורה: כיון ש„אין מוקדם ומאוחר בתורה“ ויש פרשיות שנאמרו „לפני אותם הכתובים לפניהם“, עכבו את כתיבת הפרשיות הללו עד אשר נאמרו הפרשיות אשר „כתובים לפניהם“, ורק אז כתבו את כל הפרשיות שנאמרו עד אז כסדרן בתורה.

– אך תירוץ זה אינו מתאים להסברו של רש"י²¹, המפרש, שהמשמעות של „חתומה ניתנה“ היא „לא נכתבה עד סוף מ' לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן“.

18 ער"ו תי' בחשק שלמה לגיטין ס, א (שו"ת בנין שלמה בהקדמתו השני').

19 גיטין שם.

20 ד"ה תורה חתומה גיטין שם.

21 ד"ה חתומה גיטין שם. וכ"כ ברמב"ן בהקדמתו לפירושו עה"ת, דלמ"ד זה, נכתב הכל בשנת הארבעים כשנצטווה כתבו לכם גו". וראה לעיל הערה *15.

22 ובכל התנאים הדרושים שתהי' ס"ת נשרה.

23 ראה ג"כ רש"י פרשתנו לא, ט (ובגו"א וכו' (שם).

שם לא, כב. כד"כו.

24 ראה ביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ לרס"ג

מנין הפרשיות פרשה ס (רי"ג, ג) – שלדעת הרי"ג משמעות הכתוב היא שלא צוה הכתוב אלא לכתוב ס"ת אחת לכל ישראל. ע"ש.

עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו – מדוע אין אנו רואים שיהודים בכלל, ובמיוחד גדולי ישראל רבים, מקיימים מצוה זו בפועל? ובסמוך לזמן החיוב במצוות, החל מן המובן מטעמה של המצוה, „כתבו לכם ולמדוה“.

לכאורה, יש לומר, שהסיבה לכך היא: הרא"ש אומר²⁵, וכך נקבעה ההלכה²⁶ ש„האידנא שכותבין ספר תורה ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצות עשה היא על כל איש מישראל .. לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן להגות בהן הוא ובניו כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה .. הם הם הספרים שאדם מצוה לכותבם“. כפי שפוסק הש"ך²⁷, ש„האידנא“ הרי „מצות עשה נאמר דוקא באלו, ולא בספר תורה“.

ואכן, לגבי ספרי קודש באופן כללי – כתובים או מודפסים – רואים שרבים מישראל, ואפילו אלו שזה עתה נכנסו לגיל בר מצוה – רוכשים ספרים כדי ללמוד בהם, וכך הם יוצאים ידי חובת מצות „כתבו לכם“²⁸.

ולמרות שהרמ"א²⁹ פוסק ש„לקחו

כך ולא הגיהו בו דבר, הוי כחוטף מצוה מן השוק ואינו יוצא בזה“, ולכל הדעות³⁰ אין זה קיום מצוה כראוי –

הרי הלכה זו בדברי הרמ"א נאמרה רק לגבי ספר תורה, שעליו חלה חובה של כתיבה. אבל „האידנא“, כאשר מקיימים את המצוה בספרי קודש אחרים, מסכים גם הרמ"א שניתן לצאת ידי חובת המצוה גם באמצעות קניית הספרים, כפי שהוסבר בהרחבה במקום אחר³¹.

ה. ספרי קודש – בנוסף לספר תורה

אך לאמיתו של דבר אין זה תירוץ מספק. כי לא מצאנו בשום מקום, ואין רואים בפועל שכל בר מצוה יכתוב – או לפחות יגיה או יקנה ספרים, כפי שנתבאר בסעיף הקודם – ושיהיו לו כל הספרים עד לשולחן ערוך³² – מיד כאשר הוא חייב ב„ולמדוה“.

ולפי דבריהם של פוסקים רבים –

30 גם להדיעות שקיים המצוה – רש"י מנחות ל, א ד"ה כחוטף. נמוקי" להלכות קטנות שם. וכן פסק הגר"א יו"ד שם. וכן משמע בט"ז שם סוסק"א. ועוד.

31 לקו"ש חכ"ג שם (ע' 24 ואילך). ע"ש באורך שהוא ע"ד „דון מינה ואוקי באתרא“ (יבמות עה, ב. וש"נ).

32 שעי"ו „תהי' לעד“ בשלימות, כי יודע המצות על בורין ובמילא – יודע אשר „הפר“ – אבל לא מצאתי לע"ע מי שידגיש בנדו"ד ס' היר, השו"ע וכיו"ב.

25 הל' קטנות ריש הל' ס"ת.

26 טושו"ע יו"ד סי' ער ס"ב.

27 יו"ד שם סק"ה.

28 ראה לקו"ש חכ"ג שם (ע' 24-5) שלדיעה

זו י"ל שאי"צ ספרים ונכל הסוגים שמנה הרא"ש (ודי אולי בספר אחד?).

29 יו"ד שם ס"א.

יותר מכך: אפילו אותם גדולי ישראל אשר כתבו ספר תורה – לא עשו זאת מיד כאשר נעשו חייבים במצוות, ואף לא בהודמנות הראשונה, של אמצעים כספיים וכדומה, שהיה באפשרותם לקיים זאת – כי אם לאחר שנים רבות!³⁵

הכרחי אפוא לומר, שגם לפני שהם כתבו את ספר התורה, הם קיימו מצוה זו, ובאופן של מלכתחילה, ובהידור, כנהגתם אפילו בהלכות מדברי אחרונים וכדומה. והשתדלותם מאוחר יותר לכתוב ספר תורה לא היתה משום שלפני כן היה חסר אצלם, ח"ו, קיום מצות עשה מן התורה, אלא כתוספת והידור מיוחד.³⁶

1. ספר תורה של צבור

ויש לומר, שההסבר לכך הוא:

נהוג בכל תפוצות ישראל, שבכל קהלה יש ספר תורה השייך לצבור.³⁷

בנוסף לכך שיחידים כותבים ספרי תורה ומוסרים אותם לבתי כנסיות – רבים מהם מוסרים את ספר התורה, "יפה

כולל בעל ה"בית יוסף" (ב"ח) והט"ז³³, וכן פוסקים רבים לאחזר הש"ך³⁴ – אין כוונתו של ה"רא"ש" לבטל את מצות כתיבת ספר תורה כפשוטה, אלא בכונתו להוסיף, ש"האידינא" נוספת עוד חובה, "לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן".

ואם כך, נשארת בעינה התמיהה שהוזכרה לעיל: כיצד ייתכן שגדולי ישראל רבים, אשר בודאי הדרו במצוות, וקיימו אותן באופן של מלכתחילה ולפי כל הדעות – לא התאמצו לכתוב ספר תורה, לא בעצמם ואף לא על ידי שליח, כדי לצאת ידי חובת המצוה גם לדעת הפוסקים הנ"ל, שקיימת מצוה של כתיבת ספר תורה כפשוטה?

יותר מכך: אפילו אותם גדולי ישראל אשר כתבו ספר תורה – לא עשו זאת מיד כאשר נעשו חייבים במצוות, ואף לא בהודמנות הראשונה, של אמצעים כספיים וכדומה, שהיה באפשרותם לקיים זאת – כי אם לאחר שנים רבות!³⁵

33 ליו"ד שם.

34 ראה שאגת ארי' סי' לו. ברכי יוסף ליו"ד

שם. שו"ת חת"ס יו"ד סג"ד. ועוד.

35 במנ"ח מצוה תריג (קרוב לסופה) שלהסברא שהמצוה היא כתיבה לחוד (ולא – ללמוד בה), לא נקרא ביטול מ"ע עד שימות ולא יכתוב ס"ת (וראה דעת קדושים לסי' ער סק"ד). אבל [נוסף לזה שנפסק הדין בשו"ע כדעת הרא"ש שהמצוה היא ללמוד בה (שלכן חייבים האידינא

בכתיבת חומשי תורה כו'), כנ"ל – הרי"ן גם לדידי' לא קיים המצוה עד שיכתוב.

36 את"ל שזוהו ע"ד אבןך במאי הוי זהיר טפי (שבת קיח, ב) וכיו"ב – יתורן מה שכו"כ גדולי ישראל לא נזכר בהם (ולא ראינו) שיכתבו ס"ת.

37 וכופין בני העיר לקנות להם ס"ת (רמב"ם הל' תפלה רפ"א. הל' שכנים רפ"ו. טושו"ע או"ח ר"ס קנ. חו"מ ר"ס קסג. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד הי"ג).

ואם כך, שבה הקושיה ומתעוררת: כיצד יוצאים ידי חובת המצוה של כתיבת ספר תורה על ידי נטילת חלק בספר תורה של קהל?

ז. „שכל הקהל נותנים חלקם”

ההסבר לכך הוא: לגבי האתרוג וארבעת המינים קובעת ההלכה⁴³ שאין יוצאים ידי חובת המצוה באתרוג של שותפות, אלא האתרוג צריך להיות „כולו שלו”⁴⁴, ולמרות זאת „נוהגים במקום שאין אתרוג מצוי, שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות .. מפני שכיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוא כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו, על מנת שיחזירוהו להם”⁴⁵.

וכך יש לומר בענייננו: כיון שעקב המצב של חוסר אמצעים כספיים וכדומה אין לכל אחד אפשרות לכתוב ספר תורה לעצמו, הרי הוא יוצא ידי חובת המצוה על ידי ספר תורה שהקהל כותב ביחד, כי „מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם” לכל אחד מן הקהל „על מנת שיחזירוהו להם”, כדי שספר התורה, וכתביבתו, יהיה שייך לכל אחד לגמרי והוא יוכל

יפה”³⁸ ולגבי חלקם יש דיון³⁹ אם ספר התורה נשאר קנינו של היחיד, או שהוא נעשה קנינו של הצבור – הרי בנוסף לכך נהוג שהצבור שוכר ביחד סופר לכתובת או קניית ספר תורה, וספרי תורה אלו הם בודאי קנין הצבור, ולכן יש לכל יהודי⁴⁰ חלק במצוה של „כתבו לכם...”.

אבל לגבי חפץ השייך לצבור יש דיון⁴¹ אם אפשר לומר שלכל יחיד, כפרט, יש חלק מסויים משלו בדבר זה, שהרי צבור אינו רק צירוף של יחידים רבים, אלא זוהי מציאות חדשה. ולכן יש צורך בזהירות של „מוסרו לצבור יפה יפה”.

יותר מכך: אף אם נאמר שזה נחשב כספר תורה של שותפים, בכל זאת סוברים רבים מן ה„אחרונים”⁴² שאין יוצאים ידי חובה בספר תורה של שותפים, אלא כל אחד חייב לכתוב ספר תורה לעצמו –

38 ר"ה ז, ריש ע"ב. וש"נ.

39 ראה המובא בפתחי תשובה ליו"ד שם סק"ג. יסודי ישרון ח"ב ע' צ. ע' קמו. לקמן הערה 49. וכבר דשו בו רבים.

40 אפילו שלא מאותו הציבור, כי הכוונה גם לאורחים וכו'.

41 ראה מפענח צפונות פ"ד ס"ב וס"ד. ועוד. לקו"ש חי"ח [המתורגם] ע' 123. חל"ג ע' 110. ועייג"כ בנוגע לנדוד – ס"ת – מפענח צפונות (פ"א ס"ה. וש"נ) שלהרגצובי לא שייך ב' קנין ליחיד מכיון שהוא דבר דבקדושה. ע"ש.

42 ראה חי' רעק"א ופתחי תשובה (סק"א) ליו"ד שם. יסודי ישרון שם ע' צב. וש"נ.

43 שו"ע או"ח סתרינ"ח ס"ז.

44 לשון הרשב"ם ב"ב קלו, ב ד"ה יצא.

45 או"ח שם ס"ט (ע"פ רשב"ם ב"ב שם). וראה

שד"ח כללים מע' הלמ"ד כלל קמא אות נא.

לצאת ידי חובת המצוה של „כתבו... ולמדה...“⁴⁶.

ויותר מכך: אין זה ספר תורה של שותפות, אלא בזמן הדרוש זהו ספר תורה השייך לכל אחד לחלוטין מלכתחילה, כדלהלן.

ח. „לב בית־דין מתנה“

אך, לכאורה, אין תירוץ זה מתאים, כי בענין זה אין דומה ספר־התורה לאתרוג:

לגבי האתרוג די בכך שהאתרוג קנוי לאדם – „שלו“, ולכן הסכמת הקהל להקנות את האתרוג לאחד מהם בשעת נטילתו מועילה.

אבל לגבי ספר תורה אין די בכך שיהיה לאדם ספר תורה, אלא כל אחד חייב לכתוב ספר תורה בעצמו או על־ידי שליח. ולפיכך קובעת ההלכה⁴⁷, שאפילו הניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לכתוב משלו“. ויותר מכך: לפי הרמ"א²⁹, אף כאשר יהודי קונה ספר תורה „ולא הגיה בו דבר, הוי כחוטף מצוה מן השוק ואינו יוצא בוה“.

46 ועד"ז בנוגע לספרים כו' (לדעת הש"ך – הובאה לעיל סעיף ד – שהאידיא המצוה „דוקא באלו“) – שמכיון שכופין בני העיר, לקנות גם תורה שבע"פ כולה" (הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד הי"ג ובקו"א שם, ושי"ט), הרי „כל הקהל נותנים חלקם לכאור"א מהקהל בשעה שלומד בהם כדי שיוכל לקיים מצותו, או בלב ב"ד מתנה.

47 סנהדרין שם. רמב"ם הל' ס"ת שם. שו"ע יו"ד שם ס"א.

ואם כך, מה תועיל ההנחה ש„כל הקהל נותנים חלקם“ לכל אחד מהם – הרי בסופו של דבר אין הסדר זה טוב יותר מאשר קניית ספר תורה על־ידי היהודי בעצמו?¹

ההסבר לכך הוא: מדובר כאן על ספר תורה של ציבור, השייך לציבור, וממילא חל על כך הכלל⁴⁸ ש„לב" בית־דין מתנה עליהן“. כלומר, הקניית ספר התורה לכל אחד ואחד אינו מצד כל יחיד כפרט, אלא משום ש„לב בית־דין מתנה" ומקנה את ספר־התורה לכל אחד ואחד.

ולפי זה ניתן לומר ש„לב בית־דין מתנה" בענינינו הוא⁴⁹ לא רק על כך שספר התורה יהיה „שלו“, אלא יותר מכך, שכתובת ספר התורה תיעשה בעבורו⁵⁰ – מיד בעת כתיבת התורה

48 כתובות קו, ב. ושי"ט. וראה שד"ח שצויין בהערה 45, דמה שיוצאים באתרוג הקהל הוא ג"כ מטעם זה.

49 ראה רש"י שבועות יא, ד"ה לב: וכל מידי דציבור נותנין ב"ד לב. ולהעיר, שבס' „קובץ" לרמב"ם הל' ס"ת שם כתב, שמטעם זה יחיד המקדיש ס"ת לציבור לא אבד מצותו כי לב ב"ד מתנה שלא מסרו לציבור אלא לקרות בו. וראה גם בני יונה להל' ס"ת ס' ער ס"א.

50 ראה גם שו"ת קנאת סופרים (למהרש"ק) תשובה ה, להסברא שיוצאין בס"ת של שותפין כי אמרינן יש ברירה*, דבשעה זו דשותף א' נוטלו

* והרי זהו הטעם לפס"ד הרמ"א שהובא לקמן סעיף יו"ד. דבאתרוג של שותפין אמרינן, אדעתא דהכי קנאוהו. כמ"ש במג"א שם סק"י (והוא

„לב בית־דין מתנה“ שהכתיבה נעשית בשליחותו של כל אחד מן הקהל⁵¹,

וכאשר יהא עליו לקיים את מצות „ולמדה“ בספר התורה, בעת עלייתו לתורה, הרי הוא יקיימה בספר תורה שנכתב בעבורו בלבד⁵².

בית־דין אינו חייב לומר תנאי זה במפורש לסופר הכותב את ספר התורה, כי הענין של „לב בית־דין מתנה“ חל⁵³ אף כאשר האחר אינו יודע ואינו חושב על התנאי. כפי שרואים במקומות רבים. כגון: בהלכה⁵⁴ של „לשם ששה דברים הזבח נזבח“, אשר „אף מי שלא היה בלבו לשם אחת מכל אלו כשר שתנאי בית־דין הוא“.

ט. התנאי – גם על ההגהה

לפי זה יש לומר יותר מכך:

גם אלו אשר נולדו לאחר שהקהל כבר כתב את ספר התורה – ואשר, לכאורה, לא חל עליהם „לב בית־דין מתנה“ של שעת הכתיבה (ויש לדון בכך) – בכל זאת, כיון שחייבים להגיה ספר תורה מפעם לפעם, ו„כל המגיה

הוי כשלו כולו .. ואף דאח"כ נתנו לחבירו הוי רק כמכרו לו .. והשני לא הוי כקונה מן השוק כיון דס"ל יש ברידה אי"כ הוברר הדבר בשעה דהוי בידו כאלו הוא כתבו מתחלה.

51) ואף שהסוכרא שאין יוצאין בשל שותפות ה"ז משום שצ"ל „נזכו שלח" (כבאתרוג, כנ"ל ס"ז) – יש לומר* בכמה אופנים, ומהם:

(א) מצד „לב ב"ד מתנה" ה"ז כאילו נכתבה עבור כאו"א מהצבור בפ"ע ולהעיר מהחילוק בין ירושה לשותפות (בכורות נו, ב ובפרש"י ד"ה וכשהייבין).

(ב) עוד מקום לומר חידוש אבל בסברא חזקה: „כתבו" ה"ז בדוגמת „ולמדה“. וכשם ש„ולמדה“, הרי החיוב הוא על או"א, אבל אפשר ואדרבא משובח בדיבור חברים, עד"ז גם כשרבים (ברוב עם – הדרת הס"ת) עושים שליח אחד לכתיבה. ועכ"פ מקויים באופן דלכתחילה.

ו"ל רמז לכ"ז – מ"ת ה' באופן כזה: תיכף נעשית התורה, מאורסה של באו"א בפ"ע (ושלכן מותר ללמדה, משא"כ עכ"ם – סנהדרין נט, רע"א), גוסף על שניתנה, מורשה קהלת יעקב. [ועד"ז מצינו מצינו בסוכה: כל ישראל ראוין לישיב בסוכה אחת (סוכה כז, ב), ולכאו"א – ג' דפנות כו' בפ"ע.

(משא"כ בקרבן תמיד, דחלק באו"א נפרד – ראה מפענח צפונות ולקו"ש שצויינו בהערה 41, וש"ג)]

מתשובות הרשב"א סי' תו. וראה ר"ן בנדרים מה, (ב) דבאין בו דין חלוקה (בכה"ג שניקרו של דבר נתברר כבר משנה ראשונה) לכו"ע אמרין יש ברידה.

(*) גם להדיעות שלא אמרין בוה יש ברידה (ראה מג"א שצויין בשוה"ג להנרה הקודמת ש, טוב להכריז שיתן כל אחד חלקו לחבירו במתנה; ולא מסומן על הדיעות דיש ברידה).

52) ואף שהטעם שהלוקח ס"ת הוי כחוטף מן השוק הוא משום דלא טרח בה (נמוק"י להלכות קטנות שם, ועוד), והרי גם כאן לא טרח בה [ובמשנת חכמים (קונטרס על מ"ע שבספר אהבה) כתב מטעם זה שהכותב ס"ת לחבירו בלי ידיעתו אין חבירו יוצא בה מכיון שלא טרח בה כלל] –

– שאני בנדרה, שע"י „לב ב"ד מתנה" ה"ז כאילו הוא, שכר לו סופר לכתוב לו ס"ת, שיוצא בזה לכל הדיעות, כפסק הרמ"א יו"ד שם.

53) ראה ריטבי"א שבעות יא, א. רמ"א או"ח סקנ"ד ס"ה, יו"ד סרני"ט ס"ב. ועוד.

54) זבחים ב, ב.

אצל האתרוג מועילה מתנה על מנת להחזיר, כי האתרוג צריך להיות „שלו” רק בעת נטילתו. ואילו ספר תורה, שזקוקים לו לצורך הלימוד בו⁵⁷, אין מועילה נתינתו במתנה על־מנת להחזיר, כי ברגע שהאחד נותנה לאחר, הרי אין לו ספר תורה ללמוד בו.

אך לא כן הוא הדבר. כי הבדל זה בין ספר תורה לבין אתרוג – יש לו מקום רק בדורות הראשונים, כאשר למדו בעיקר בספר התורה⁵⁸.

אך בזמננו מקויים הענין של „ולמדה” בספר תורה, לפי מנהג ישראל למעשה, בעיקר⁵⁹ על־ידי הקריאה

ספר־תורה ואפילו אות אחת הרי הוא כאילו כתבו כולו⁵⁵, יש לומר, שלכל הדעות „לב בית־דין מתנה” שהגהת ספר התורה תיחשב ככתיבת ספר תורה עבור אלו אשר נולדו והגיעו לגיל מצוות בין זמן כתיבת ספר התורה לבין זמן הגהתו, וכן בין הגהה להגהה.

ולפי הסבר זה יוצא, שאפילו קהלות שרק קנו ספר תורה, גם אצלן „לב בית־דין מתנה” שהגהת ספר התורה מפעם לפעם נעשית בשליחותו של כל „בר־חיובא” מבין הקהל, ובכך הוא מקיים את מצות כתיבת ספר התורה.

י. „ולמדה” – בעיקר בעת

הקריאה בציבור

אך עדיין יש להבין:

לכאורה, יש הבדל בין אתרוג של הקהל לבין ספר־תורה של הקהל,

כפי שמבחינים „אחרונים”⁵⁶ בין ספר־תורה של שותפין לבין אתרוג של שותפין, אשר גם לגבי אתרוג של שותפין פוסק הרמ”א⁴³ ש„אם קנו לצורך מצוה יוצאים בו מסתמא (ואין צורך לסכם במפורש שנותנים זאת לשותף השני במתנה על מנת להחזיר) דאדעתא דהכי קנאוהו (= כי על דעת כך קנאוהו)”.

57 ראה לשון החינוך מצוה תריג: ס”ת מוכן אצלו שיוכל לקרות בה תמיד. ועוד.

58 ע”פ המבואר בפנים מובן ג”כ שאין קושיא (על הביאור שבפנים) מסוגית הגמרא בנדרים (מח, א ובפרש”י), ב”ב (מג, א) דמשמע שם שס”ת של עיר אינה בשביל לצאת בה כתיבת ס”ת כ”א רק „לשמיעה קאי” (ב”ב שם), ולכן אפשר לכתוב חלקו לנשיא (נדרים שם) [וכמו שהביאו אחרונים ראו’ משם שאין יוצאין בס”ת של שותפות] –

כי (נוסף לזה שבכמה אחרונים דחו הראי’ מסוגית הנ”ל, הרי) בדורות הראשונים שלמדו בס”ת לא יצאו בשל שותפות מכיון שצ”ל תח” תמיד (להדיעות הנ”ל הערה 65). וראה גם יומא (ע, א) סוטה (מא, א) – „כל אחד ואחד מביא ס”ת מבייתו כו”.

59 אף שגם האינדא יש לימוד (לכאו”א) בס”ת – ט”ז (סק”ב) ומג”א – (סק”א) או”ח סרפ”ה. שו”ע אדה”ז שם ס”ד. – וצע”ג (שלמרות השו”ע) לא ראינו זה רק בעלי’ לתורה (רק באריו”ל וכו’) – שהי’ מעביר הסדרה בס”ת – ש’ הכוונות סדר שבת ענין ליל ו’. פע”ח הנהגת הלימוד. שי”ח

55 מנחות שם. רמב”ם הל’ ס”ת שם.

56 ראה פתחי תשובה שבהערה 42. שו”ת קנאת סופרים תשובה ב, ד”ו. ועוד.

אינו מוגבל בזמן – בשונה מן האתרוג שנטילתו היא בזמן מסויים – אי־אפשר לומר ש„יוצאים בו מסתמא” משום שהשותפים כתבו את ספר התורה „אדעתא דהכי” – במטרה לתת (על מנת להחזיר) את ספר התורה לשותף השני בזמן שהוא מקיים את „ולמדה”, ובמיוחד כאשר ייתכן ששניהם ילמדו בספר־תורה באותו זמן.

לעומת זאת, ספר תורה של קהל שייך לציבור לצורך קריאה בו ברבים, ולכן אין צורך בתנאי וכדומה, אלא „לב בית־דין מתנה” שכאשר כל אחד מן הקהל עולה לתורה, ספר התורה הוא „שלו”, ויותר מכך – שכתבת ספר־תורה נעשתה עבורו, כדי שיוכל לקיים באמצעותו את מצות כתיבת ספר־תורה.

יב. יג ספרי התורה – של קהל

לפי כל האמור לעיל ניתן לומר, שכך קיימו בני ישראל את המצוה של כתיבת ספר תורה בפעם הראשונה⁶²:

כיוון שהיה זה זמן שבלתי־אפשרי היה שכל יהודי יכתוב ספר תורה לעצמו^{62*}, במיוחד כאשר „ולמדה”

62 ראה גם אור שמח להל' ס"ת שם. אבל שם מוכיח מזה דיוצאין בס"ת של שותפין, אבל ע"פ המבואר בפנים אין מזה ראי', כי שם היו ס"ת של קהל דלב ב"ד מתנה עליהן.
62* ועצ'ע' בנוגע ל"ג ס"ת שכתבן משה למ"ד תורה חתומה ניתנה. וראה לעיל הערה 15 בסופה.

ברבים⁶⁰. וממילא מובן, שאף לפי הדעות שאין יוצאים ידי חובת המצוה (גם לפי הרא"ש) רק בספרי־קודש, אלא חייבים לכתוב גם ספר תורה, הרי אין חובה של הימצאות ספר תורה תחת ידו של היהודי בכל עת ובכל שעה⁶¹. די שיש לאדם ספר תורה כאשר הוא מקיים את „ולמדת” – כאשר עולים לתורה ולומדים בה.

יא. ספר־תורה של שותפים וספר־תורה של קהל

ובכך יש פרט נוסף: ספר תורה של קהל שונה מספר תורה של שותפין:

בספר תורה של שותפין תלויה חלוקת ספר התורה ביניהם בדעת השותפין. וכיון שהענין של „ולמדה”

פ"ג). ובדבר הרגיל כיו"ב בכל ע"ש גם לא ראינו ראי' (שד"ח כללים מע' ל כלל עז. וש"ו).

60 בב"י לטיו"ד שם (בסופו) „אבל לכתוב ס"ת לקרות בו הוא ובניו (ולא – רק בבית הכנסת) פשיטא דגם האידנא זהו עיקר קיום מ"ע שהרי הוא נוהג בו כמו שהיו נוהגים בדורות הראשונים”. אבל נוסף לזה שגם לדבריו כתיבת ס"ת כדי לקרות בה ברבים היא ג"כ קיום מצוה, הרי מכיון שכבר נהגו ישראל שלא ללמוד בס"ת (וראה פרישה שם (סק"ח) „לזולזל בכבוד ס"ת”), א"כ האידנא קרייתה ברבים והוי עיקר מצותה. וראה לבוש יו"ד שם ס"ב: והייבים לכותבה לקרות בה ברבים (אבל ראה הערה הקודמת).

61 ראה ענד"ז שו"ת נפש חי' יו"ד סי' עה (אלא שהוא כתב שמשו"ז האידנא לא הוי המצוה שכ"א יכתוב ס"ת לעצמו, ומספיק זה שיש להציבור ס"ת א' לקרות בה).

משום ש, לב בית־דין מתנה" – שתנאי זה מועיל אף כאשר אין משתתפים בכתיבת הספר באמצעות רכישת אות – אלא זוכים גם ביתרון של מעשה בפועל, בממון, בכתיבת התורה,

ואז בודאי אין זה כ, חוטף מצוה מן השוק", אלא כ, כאילו קבלו מהר סיני" ⁶⁴.

ועל־ידי כך שלכל היהודים תהיה אות בספר התורה – שמצות כתיבת ספר תורה היא ה, "סיום" של כל תרי"ג המצוות ⁶⁵ – נזכה בקרוב ממש לסיום הגלות ⁶⁶, גלותינו שכל ישראל יצאו ממנה, בביאת משיח צדקנו,

והוא יכתוב את "משנה התורה" ⁶⁷ "לשם המלך", אשר "יהיה עמו תמיד... שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו" ⁶⁸.

(משיחות י"ט כסלו

והתועדויות שלאח"ז, תשמ"ב)

⁶⁴ ל' הגמרא מנחות שם. וראה נמוק"י ריש הל' ס"ת (הובא בב"י לטיו"ד שם בתחלתו) דגם כששכר סופר לכתבו כו' הוי ג"כ כאילו קיבלו מסיני.

גם י"ל שע"י ברכות התורה בעת העלי' ה"ז כמו שמעיד על כשרות התורה, והוי ע"ד הגי' בה אות אחת (ואולי גם יתירה מזה), כמשנ"ת בההתועדות.

⁶⁵ ראה ס' החינוך שם. ועוד.

⁶⁶ ראה בן איש חי פ' בראשית (ע' ז).

⁶⁷ שופטים יז, יח.

⁶⁸ רמב"ם הל' ס"ת שם ה"ב.

כיצד לקיים מצוות מתחיל מ, החודש הזה...", כתב משה רבינו עבורם שלשה־עשר ספרי תורה – ספר תורה לכל שבט. אלה היו ספרי־תורה של קהל, ולכן "לב בית־דין מתנה עליהן" שכאשר כל אחד מן הציבור ילמד בספר התורה, הרי שמושה רבינו כתב עבורו מלכתחילה את ספר התורה ⁶³.

ויש לומר, שזוהי הסיבה לכך שהציויי על כתיבת ספר־תורה נאמר במצב כזה – שבו לא היתה אפשרות של קיום מצות הכתיבה על־ידי כל אחד אלא על־ידי ספר תורה של קהל – כדי ללמד לגבי הדורות הבאים, שבמצב, הקיים במרבית הזמן, שבו בלתי־אפשרי שכל יהודי יכתוב ספר תורה לעצמו, הרי הציויי הוא לקיים זאת מלכתחילה באמצעות ספר תורה של קהל.

יג. אות בספר התורה – לכל יהודי

מכל האמור לעיל מובנת החשיבות הרבה של רכישת אות בספר־תורה של קהל:

כך יוצאים ידי חובת המצוה לא רק

⁶³ אבל ראה לעיל הערה 58 (להדיועות הנ"ל שהס"ת צ"ל תח"י תמיד). ואולי יש לחלק כי מכיון שאו לא ה' אפשר באופן אחר, יוצאין בזה. ועצ"ע.

